

Розділ IV. СПЕЦИФІКА НАДАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ КЛІЄНТАМ З ОСОБИСТІСНИМИ, ЕМОЦІЙНИМИ ТА ПОВЕДІНКОВИМИ РОЗЛАДАМИ

УДК 159.9:316.4.

© В. А. Zięba, 2015 р.

В. А. Zięba (m. Rzeszów, Polska)

ROLA WSPARCIA SPOŁECZNEGO UBOGICH RODZIN W POLEPSZANIU SYTUACJI SZKOLNEJ ICH DZIECI

Діти з бідних сімей часто переживають різні форми маргіналізації в школі: від неприємних зауважень, знуцять до ізоляції. Наслідком цього стану можуть бути проблеми в навчанні, освітній кар'єрі, соціальних стосунках, а також насилля та навіть самознищення.

Ключові слова: соціальна підтримка, бідність, бідні сім'ї, діти з бідних сімей, ситуація в класі.

Дети из бедных семей часто испытывают различные формы маргинализации в школе. Она начинается с неприятных замечаний, издевательств и заканчивается изоляцией. Следствием этого состояния могут быть проблемы в обучении, в образовательной карьере, в социальных отношениях, а также насилие и даже саморазрушение.

Ключевые слова: социальная поддержка, бедность, бедные семьи, дети из бедных семей, ситуация в классе.

Dzieci z rodzin ubogich często doświadczają różnych form marginalizacji w szkole. Zaczyna się przykrych uwag, szykanowaniu na mobbingu i izolacji - kończąc. Konsekwencją takiego stanu mogą być problemy w nauce, w karierze edukacyjnej, w relacjach społecznych jak również przemoc a nawet autodestrukcja.

Słowa kluczowe: wsparcie społeczne, bieda, rodzina biedna, dzieci ubogie, sytuacja szkolna.

Children from poor families often experience various forms of marginalization at school. It starts with unpleasant comments, harassment and on mobbing and isolation - ending. The consequence of this situation may be problems in learning, in educational career, in social relations as well as violence and even self-destruction.

Keywords: social support, poverty, poor family, poor children, school situation.

W czasach nam współczesnych obserwuje się ogromny postęp technologiczny, gospodarczy, ekonomiczny, który ma swoje pozytywne i negatywne strony. Z jednej strony możemy się cieszyć wyższym standardem życia, korzystać z dobrodziejstwa postępu technicznego, ale z drugiej strony ten właśnie postęp technologiczny w wielu gałęziach przemysłu i w zakładach pracy zastępuje człowieka przy taśmie produkcyjnej czy przy wykonywaniu różnych prac, które można zastąpić urządzeniami technicznymi. Powoduje to większą rywalizację na rynku pracy, zwiększenie bezrobocia i powiększanie się szeregów ludzi, którzy nie potrafią stawić czoła problemom utrzymania się na rynku pracy. Wiadomo, że brak pracy generuje problemy finansowe, zubożenie rodziny, ograniczone możliwości korzystania z aktywności społecznej, mocno nadwątlone możliwości samorozwoju czy zaspokajania wszelkich potrzeb rodziny. Najbardziej w tej sytuacji pokrzywdzone są dzieci, bo z racji swej niedojrzałości, braku umiejętności samodzielnego rozwiązywania problemów i konieczności kształcenia – często są „barometrem” wydolności bądź niewydolności ekonomicznej swoich rodziców.

Dzieci z rodzin biednych często spotykają się z różnymi, przykrymi uwagami ze strony rówieśników szkolnych w sytuacji gdy ich status ekonomiczny i społeczny znacznie różni się od reszty

dzieci w klasie szkolnej. Zdarza się, że z racji biedy w rodzinie - są marginalizowane, szykanowane, mobbingowane. Może to mieć negatywne skutki dla ich dalszej kariery szkolnej bądź relacji z otoczeniem zewnętrznym.

Już naukowcy w latach 60 - 70. XX wieku badali wpływ stresowych doświadczeń życiowych człowieka na jego zdrowie fizyczne, psychiczne i aktywność społeczną.

W licznych badaniach zwrócono wtedy uwagę na fakt, że ludzie otoczeni bliską rodziną, przyjaciółmi, aktywnie uczestniczący w życiu różnych organizacji - cieszą się lepszym zdrowiem, o wiele łatwiej psychicznie dają sobie radę w sytuacjach trudnych i ponoszą mniej przykre konsekwencje sytuacji stresowych.

Istotą „wsparcia społecznego” według Stanisława Kawuli jest „wzajemne wspieranie się i wzajemna troska o siebie, nawzajem o wspólnotę – w której żyjemy, o instytucje – z którymi współpracujemy oraz o środowisko społeczne i naturalne – które ma być dla nas korzystnym siedliskiem biosocjokulturowym” [1, s.338]. Dalej – ten sam Autor podkreśla, że wsparcie społeczne jest potrzebne „każdemu z nas – przez całe życie.(...). Jest to bowiem ten typ relacji międzyludzkich, z którymi wiążemy na ogół korzystne przeżycie psychiczne”, bo „różne systemy wsparcia działają bowiem głównie jako ‘schronienie’, które pozwala na regenerację i aktywizację sił ludzkich w najbliższym otoczeniu. Systemy wsparcia społecznego mogą mieć charakter spontaniczny np. pomoc przyjacielska czy sąsiedzka w określonej sytuacji, lub ciągły np. wsparcie rodzinne, organizacyjne czy przyjacielskie w wielu sytuacjach trudnych (stałe lub przejściowo)” [1, s. 338 - 339]

Poczucie wspólnoty jednostki ze środowiskiem jej życia, jest niezmiernie silnym i ważnym czynnikiem generującym energię życiową. Dla każdego człowieka ważna jest więź, wspólnota z rodziną, przyjaciółmi, kolegami, znajomymi ze szkoły, pracy, sąsiadami, członkami grup formalnych czy nieformalnych do których jednostka przynależy. Istotna jest też akceptacja i poczucie wsparcia ze strony nauczycieli, duchownych, lekarzy, prawników i innych osób.

Wyróżnia się pięć obszarów wsparcia społecznego:

- 1) wsparcie emocjonalne (np. komunikaty werbalne bądź niewerbalne sygnalizujące aprobatę naszych działań, zachętę do ich kontynuacji, zachwyty itp.),
- 2) wsparcie wartościujące (komunikaty podkreślające wartość jednostki),
- 3) wsparcie instrumentalne (dostarczanie konkretnej pomocy, usług, świadczeń),
- 4) wsparcie informacyjne (udzielanie rad, porad prawnych, medycznych, informacji pomocnych w rozwiązaniu aktualnego problemu z którym się boryka człowiek),
- 5) wsparcie duchowe (psychiczno-rozwojowe) – szczególnie przydatne w sytuacji, gdy jednostka, rodzina bądź grupa, mimo prób i wysiłków własnych i zastosowanych różnych form wsparcia – pozostają nadal w sytuacji dla nich bez wyjścia. Jest to zazwyczaj stan apatii, niemożności, rezygnacji, iluzji, wyczekiwania itp. [1, s. 339].

Działalność wspomagająca i wspierająca może mieć charakter profilaktyczny bądź kompensacyjny. Niemniej jednak - wsparcie społeczne, jako działanie profilaktyczne, zapobiegawcze czy zastępcze (wspomagające rodzinę) może przybierać różnorakie formy:

- 1) świadczeń rzeczowych (przedmioty, materiały, środki żywnościowe, jakieś przyrządy, sprzęt, pieniądze itp.),
- 2) różnego rodzaju usług (doradztwo, załatwienie jakiejś sprawy, zakupy, działanie edukacyjne itp.),
- 3) dostarczania i przekazywania jakichś ważnych i niezbędnych informacji,
- 4) przejawiania uczuć, „miłości „braterskiej”,
- 5) współodczuwania na płaszczyźnie rozumienia empatycznego,
- 6) podejmowania różnych form uspołeczniania i dowartościowania (inicjowania i odbudowywania więzi społecznych, włączania się do odpowiedniej grupy społecznej, wydobywania i wzmacnianie cech pozytywnych itp.),
- 7) nawiązywania i rozwijania współdziałania, współpracy [2, s. 84].

Jednak najbardziej pożądanym dawcą wsparcia, niezależnie od tego, kto wsparcia potrzebuje i z jakiego rodzaju problemami się boryka, jest rodzina, gdyż wsparcie pochodzące od rodziny pozwala na zaspokojenie takich potrzeb, jak potrzeba bezpieczeństwa, przynależności, miłości, zainteresowania ze strony bliskich, ważności. Natomiast wsparcie pochodzące ze strony społeczeństwa pozwala na zmniejszenie trosk poprzez możliwość szczerzej, cieplej rozmowy z innymi (sąsiedzi, znajomi itp.). Udzielenie wsparcia społecznego pozwala także na powstanie w człowieku przekonania o dostępności w danym otoczeniu pomocy adekwatnej do zapotrzebowania jednostki [3, s. 14].

Jednym z licznych zjawisk wywołujących marginalizację społeczną rodziny dysfunkcyjnej i jej dzieci, jest problem ubóstwa w rodzinie. Ubóstwo wiąże się z niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka i życia na odpowiednim poziomie. Często ubóstwo określane jest też takimi terminami, jak: bieda, niedostatek, niedobór dostatecznych środków o charakterze materialnym, by móc zaspokoić choćby na dostatecznym poziomie potrzeby jednostki bądź rodziny.

Bieda powoduje kumulację wielu negatywnych zjawisk, uruchamia mechanizmy izolacji społecznej i przestrzennej ludzi, wzmacnia „dziedziczenie” biedy z pokolenia na pokolenie, pozostawiając w błędnym kole niedostatku i deprywacji całe kategorie społeczne. Zjawiskom biedy towarzyszy również nasilenie się różnego rodzaju patologii (alkoholizm, przestępczość, przemoc i in.), wzmacnia syndrom zależności trwale bezrobotnych od instytucji pomocy społecznej, zaś w przypadku zaspokajania potrzeb egzystencjalnych na niskim poziomie (niedożywienie) wzrasta brak odporności na choroby [4, s. 417].

Działalność wspomagająca rodzinę może przybierać takie formy, jak:

- 1) Świadczenia socjalne na rzecz rodzin ubogich, bezrobotnych, wielodzietnych, samotnej matki,
- 2) Doradztwo i poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne, rodzinne i inne,
- 3) Bezpłatne i różnorakie usługi medyczno-lekarskie,
- 4) Inicjowanie i przygotowanie merytoryczne grup wsparcia społecznego, grup pojednania i rozwiązywania konfliktów rodzinnych i zamieszkania w miejscu pracy także,
- 5) Świadczenia edukacyjne szkoły i instytucji edukacji równoległej na rzecz rodziny [2, s. 83].

Do podstawowych form wsparcia rodziny należą:

- 1) świadczenia socjalne na rzecz rodzin ubogich, bezrobotnych, wielodzietnych, samotnych matek,
- 2) doradztwo i poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne, rodzinne i in.,
- 3) bezpłatne usługi medyczne, lekarskie,
- 6) inicjowanie i przygotowanie merytoryczne grup wsparcia społecznego, grup pojednania i rozwiązywania problemów, konfliktów rodzinnych i zamieszkania oraz problemów w miejscu pracy,
- 7) świadczenia edukacyjne szkoły i instytucji edukacji równoległej na rzecz rodziny [2, s. 83].

Zgodnie z Ustawą o Pomocy Społecznej z 12.03.2004 roku możliwe jest udzielenie następujących świadczeń pomocy społecznej:

1) świadczenia pieniężne:

- a) zasiłek stały,
- b) zasiłek okresowy,
- c) zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- d) zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- e) pomoc dla rodzin zastępczych,
- f) pomoc oraz usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,

2) świadczenia niepieniężne:

- a) praca socjalna,
- b) składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- c) składki na ubezpieczenie społeczne,
- d) pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,

- e) poradnictwo specjalistyczne,
- f) interwencja kryzysowa,
- g) schronienie,
- h) posiłek,
- i) niezbędne ubranie,
- j) usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w rodzinnych domach pomocy,
- k) specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- l) mieszkanie chronione,
- m) opieka i wychowanie w rodzinie zastępczej i w placówce opiekuńczo-wychowawczej,
- n) pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej dla osób usamodzielnionych,
- o) szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzona przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze [5].

Doświadczenie biedy ma dużo więcej dzieci i młodzieży, niż wynika to z wielu alarmujących wyników badań na ten temat.

Ponieważ części rodzin udaje się przekroczyć linię biedy, liczba dzieci, które w którymś okresie swojego życia były wspierane przez pomoc społeczną - jest większa niż wskazania badań w tym temacie. Istnienie skupisk biednych dzieci często oznacza ich społeczną izolację, brak pozytywnych wzorów zachowania i awansu. Tam natomiast, gdzie biedne dzieci mają szkolnych kolegów, którym się lepiej powodzi - podlegają stygmatyzacji. Biedne i bardzo biedne dzieci są stygmatyzowane przez kolegów, ponieważ często wiąże się to z patologią funkcjonowania rodzin ubogich [4, s. 420].

Wsparcie społeczne jest jednym z najważniejszych zagadnień i zadań wychowawczo-opiekuńczych zmierzających do właściwego zabezpieczenia rodzin i ich dzieci od strony zdrowotnej, wychowawczej, edukacyjnej i społecznej.

Ogólne badania dotyczące wsparcia społecznego pozwoliły na stwierdzenia, iż pełni ono trzy podstawowe funkcje:

- ludzie otoczeni wspierającym środowiskiem w mniejszym stopniu doświadczają sytuacji stresowych, ponieważ otrzymują pomoc od tegoż środowia
- poprawia się stan zdrowia jednostki. Już samo otoczenie postrzegane, jako wspierające jest czynnikiem sprzyjającym zdrowiu psychicznemu,
- działa jak bufor. Zabezpiecza osoby doświadczające stresu przed jego negatywnymi skutkami. Osoby, które mogą odwołać się do wsparcia społecznego są zdrowsze niż te, które nie mogą liczyć na taką pomoc.

To, że wsparcie działa w sposób ochraniający jest możliwe dzięki temu, że wyzwala wiarę i nadzieję, zwiększa aktywność życiową, zmniejsza również destruktywne koncentrowanie się na własnych problemach, podnosi samoocenę i dostarcza poczucia bycia ważnym, motywuje do podjęcia wysiłku w celu przezwyciężenia trudności oraz redukuje lęk [3, s. 14].

Wnioski M. Pluty są następujące: młodzi ludzie w okresie dorastania uzyskują najwięcej wsparcia emocjonalnego w stopniu wysokim od rówieśników. Jest to prawidłowość rozwojowa, gdyż w tym okresie występuje silna potrzeba kontaktów społecznych, jak również chęć przynależenia do grupy rówieśniczej. Aczkolwiek więzy z domem rodzinnym rozluźniają się - nadal są istotne dla młodego człowieka. [6, s. 32-33]. Mając na uwadze, że badani wywodzą się z rodzin dysfunkcyjnych, które nie zawsze pełnią w sposób prawidłowy funkcję opiekuńczo-wychowawczą, wydaje się, że rola szkoły jako instytucji dostarczającej wsparcia emocjonalnego i towarzyskiego powinna być większa [6, s. 32-33].

Dowiedziano, że stopień przystosowania społecznego jest dużo wyższy u uczniów akceptowanych niż odrzuconych, gdyż w tej pierwszej grupie odnotowano dominację takich cech, jak: potrzeba posiadania przyjaciół, harmonijne i bezkonfliktowe współdziałanie z innymi, tolerancja na

frustrację i lęki, zdolność radzenia sobie ze stresem oraz umiejętność szybkiego przystosowania się do oczekiwań i norm grupowych. Oprócz wcześniej wymienionych umiejętności jednostki ważna są też: odpowiedzialność i prospołeczne oraz altruistyczne ukierunkowanie własnej aktywności.

Natomiast w grupie osób odrzuconych odnotowano takie cechy, jak: skłonności do impulsywnych i niekontrolowanych zachowań, brak umiejętności opanowania swoich emocji, nadmierny pesymizm, jak również obwinianie się za własną nieporadność, czego konsekwencją jest doznawanie wielu porażek, załamań emocjonalnych oraz rezygnacja z podjętych wcześniej zadań. Kumulacja tych niekorzystnych cech prowadzi właśnie do izolowania się od grupy, utraty zaufania do rówieśników. Wśród tych uczniów najczęściej dochodzi do niepowodzeń szkolnych, oni też sprawiają najwięcej problemów wychowawczych rodzicom [7, s. 8-13].

Również nauczyciel a przede wszystkim wychowawca klasy powinien być zorientowany w strukturze klasy szkolnej i wzajemnych kontaktach między uczniami. Powinien dokonać pogłębionej diagnozy pedagogicznej i społecznej uczniów, którzy z racji problemów ekonomicznego funkcjonowania rodziny - przejawiają problemy w funkcjonowaniu szkolnym i wychowawczym. Właściwa diagnoza potrzeb dziecka i właściwie dobrana forma wsparcia do jego potrzeb warunkuje jego dalszą przyszłość.

Bibliografia

1. *Kawula S.* Wsparcie społeczne, (w:) D. Lalak, T. Pilch (red.) Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Warszawa 1999.
2. *Winiarski M.* Pedagogika społeczna humanistycznie zorientowana (w:) S. Kawula (red.), Pedagogika społeczna” dokonania – aktualność – perspektywy, Toruń 2001.
3. *Oszajca K.* Po co wsparcie, „Karan”, nr 1, 2000.
4. *Gałaś M.* Problemy egzystencjalne dzieci ulicy wyzwaniem dla pedagogiki społecznej, (w:) Kawula S. (red.), Pedagogika społeczna dokonania – aktualność – perspektywy, Toruń 2001.
5. *Dz. U.* Nr 64, poz. 593- Art. 36 Ustawy o Pomocy Społecznej z dnia 12 marca 2004 roku.
6. *Pluta M.* Wybrane aspekty wsparcia społecznego młodzieży w wieku od 11 do 18 lat, „Opieka, Wychowanie, Terapia”, nr 2, 2000.
7. *Sikorski W.* Struktura cech osobowości uczniów akceptowanych i odrzuconych w klasie szkolnej, „Opieka, Wychowanie, Terapia”, nr 3, 2000.

Відомості про автора:

Земба Беата Анна – доктор гуманітарних наук, ад'юнкт кафедри соціальної педагогіки, Жешівський університет (м. Жешів, Республіка Польща).

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК 159.964.3:615.851

© М. С. Великодна, 2015 р.

М. С. Великодна (м. Кривий Ріг)

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ: ВИБІР ВАГІТНОГО ПСИХОЛОГА ЯК СИМПТОМ КЛІЄНТА

У статті викладені результати аналізу двох консультаційних кейсів та їх теоретичної рефлексії в контексті зв'язку вагітності психолога і симптоматики клієнта. На підставі огляду світової літератури з проблеми впливу вагітності психолога на психологічне консультування виділені п'ять умов забезпечення його ефективності: своєчасне сповіщення клієнта про вагітність, опрацювання нових аспектів переносу, супервізії контрпереносу, завершення терапевтичних відносин і перенаправлення клієнта до іншого фахівця. Ведення нових